

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sınıflar

Eğitim Dizisi

- SINIF
- İŞÇİ SINIFI
- KÖYLÜLÜK
- HİZMETLER ALANI
- BURJUVAZİ
- AİLE

yeni dünya için
ÇAĞRI
YAYINLARI

EĞİTİM DİZİSİ — 1

SINIFLAR

SINIFLAR

Yeni Dünya İçin Çağrı

Eğitim Dizisi — 1

BİRİNCİ BASKI: Mayıs 1998

İKİNCİ BASKI: Haziran 2000

Özel Sayı: 18

Fiyatı: 750.000 TL

Sahibi ve Yazışları Müdürü: Aziz Özer

Yönetim Yeri ve Adresi:

Tom Tom Mahallesi Akarsu Sokak No: 6, Kat: 3

Beyoğlu - İstanbul

Tel: (0212) 244 59 19

Fax: (0212) 292 13 97

Yurtdışı Temsilciliği:

M. Demir

Frohlinder Str. 60

44577 Castrop-Rauxel

Deutschland

Tel: 02305/542846

Baskı: ASPAŞ Matbaası

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Sınıf.....	5
İşçi sınıfı.....	10
Köylülük.....	16
Ekonominin doğrudan üretici olmayan hizmetler alanı ve bu alanda çalışanların durumu.....	22
Memurlar.....	28
Burjuvazi	35
Aile.....	40

Sınıf

Sınıf kavramı, Marxist-Leninist teorinin en önemli kavramlarından biridir.

Marx'ın teorisinin temel çıkış noktalarından biri, üretim araçları üzerinde özel mülkiyete dayalı toplumların sömüren ve sömürülen sınıflara (ve katmanlara) bölünmüş olması ve tüm bu toplumların tarihinin "sınıf mücadeleleri tarihi" olduğu tezidir. Burada sınıfın ne olduğu, sınıftan ne anlaşıldığı sorusu ortaya çıkmaktadır.

Marx ve Engels'in eserlerinde sınıf konusunda bir çok tespitleri vardır. Bir tanıma en yakın tespitleri şunlardır:

"Tarihe materyalist bakış, üretimin ve onun yanında ürünlerin bölüşülmesinin toplumsal düzenin temeli olduğundan; tarihi olarak ortaya çıkan her toplumda ürünlerin paylaşımı ve onunla birlikte sınıflara ya da zümrelere bölünme biçimindeki sosyal kademelenmenin, neyin ve nasıl üretildiğine ve üretile-nin nasıl paylaşıldığına bağlı olduğundan yola çıkar." (Engels, Anti Dühring, 1876/1878, Marx-Engels Eserler Cilt 20, sayfa 248, Almanca)

"Milyonlarca aile hayat tarzlarını, çıkarlarını ve kültürlerini diğer sınıflardan ayıran ve diğer sınıflara düşmanca bir karşıtlık içine koyan ekonomik şartlarda yaşadığı sürece ve ölçüde bir sınıf oluştururlar. Küçük toprak sahibi köylüler, aralarında yalnızca yerel bir bağ bulunduğu, çıkarları arasındaki birlik bir topluluk, ulusal çapta bir bağ ve aralarında siyasi bir örgütlenme yaratmadığı sürece ve ölçüde bir sınıf oluşturmazlar." (Karl Marx, Louis Bonaparte'nin 18. Brumaire'i, 1851/1852, Marx-Engels Eserler Cilt 8, sayfa 198, Almanca)

Görüldüğü gibi Marx ve Engels'te sınıf kavramının belirleyici özellikleri şunlardır:

a) Ancak geniş insan toplulukları sınıf oluştururlar. Küçük topluluklara sınıf denmez.

b) Geniş bir insan topluluğunu sınıf yapan, o sınıfın üyelerinin ekonomik konumudur. Bu ekonomik konum, sınıfın üyelerinin üstyapısal konumunu da belirler.

c) Sınıflar her toplumda neyin, nasıl üretildiğine ve nasıl paylaşıldığına göre belirlenir. Bu bağlamda ortak özelliklere sahip olanlar, aynı sınıfın üyesidirler.

Marx'ın, bunun ötesinde, küçük köylülüğün neden bir sınıf oluşturmadığını açıkladığı yer, kapitalizm öncesinde ezen-ezilen, sömüren, sömürülen sınıfların, kavramın dar anlamında sınıf olarak adlandırılmayacağına da işaret etmektedir. Bu yüzden sınıf ve zümre (Almanca orijinali: Stand) kavramları, yer yer aynı (geçmişe dönük olarak), yer yer ayrı (kapitalist toplum ve sonrası için) kullanılmaktadır.

Marx ve Engels'in düşüncelerini devralıp geliştiren Lenin'in sınıf tanımlaması şöyledir:

"Tarihi olarak belirlenmiş bir üretim sistemi içindeki yerlerine, üretim araçları ile olan ilişkilerine (bu ilişkiler çoğunlukla yasalarda tespit ve formüle edilmiştir), emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları rollere ve dolayısı ile toplumsal zenginlikten aldıkları payın büyüklüğüne ve bu payı alırken kullandıkları yollara göre birbirlerinden ayrılan büyük insan gruplarına sınıf denir." (Lenin, Devlet ve Devrim, Eserler Cilt 29, sayfa 410, Almanca)

Görüldüğü gibi, sınıf kavramı, ekonomik kategoriler içinde ele alınan, üretimdeki yerleri, üretim araçları ile olan ilişkileri vs.'ne göre birbirinden ayrılan insan gruplarını ifade eden bir kavramdır.

Marx, Engels, Lenin, Stalin sınıf kavramını ideolojik ve siyasi tavra vb.'ne göre belirlememişlerdir.

Eğer ideolojik ve siyasi tavır, herhangi bir bireyin, ya da grubun dahil olduğu sınıfı belirlemek için tayin edici olsa idi, o zaman bizim yalnızca komünistlere proleter dememiz gerekirdi. Çünkü, ideolojik ve siyasi olarak, yalnızca komünistler proletaryanın sınıf çıkarlarını bilinçli olarak savunmaktadırlar.

Eğer kimin hangi sınıfa dahil olduğunun kıstası, savunulan ideolojik ve siyasi konumlar olsa, o zaman bugün bütün dünyada ve tek tek ülkelerde işçi sınıfının büyük çoğunluğunu burjuvaziye dahil etmek gerekir. Çünkü işçi sınıfı bugün esasta burjuvazinin düzenini kendi düzeni olarak görüp savunma durumundadır.

Burada sorun şudur: Bir, kendiliğinden sınıf vardır. Bir de kendisi için sınıf vardır. Kendiliğinden sınıf, siyasi-ideolojik tavırdan bağımsız olarak, ekonomik konumdan kaynaklanan sosyal kademeleşmede alınan yerle belirlenir.

Dünya görüşü, siyasi tavrı, milliyeti, dini, ve benzeri ne olursa olsun, üretim araçları sahibi olmayan, geçinmek için iş-gücünü satmak zorunda olan herkes işçi sınıfının bir parçasıdır. Bir işçi, ister komünist olsun, ister faşist, işçidir, işçi sınıfının parçasıdır. Objektif konumu itibarı ile komünist bir işçi ile, faşist bir işçi, dinci bir işçi vb. arasında bir fark yoktur. Aynı sınıfın üyeleri olarak objektif konumları ve çıkarları birdir.

İşçi sınıfı bir bütün olarak ele alındığında, kendi sınıfının gerçek çıkarlarının ne olduğunu kavramadığı sürece ve ölçüde, kendiliğinden bir sınıftır. İşçi sınıfının burjuvazinin hakimiyeti şartlarında uzun süre burjuvazinin görüşlerini savunması, kendi sınıf çıkarlarına aykırı işler yapması da anlaşılır bir şeydir. Çünkü her toplumda hakim olan düşünceler, ideoloji, siyaset, hakim olan sınıfların ideolojisi, düşüncesi, siyasetidir.

İşçi sınıfının gerçek çıkarlarının burjuvazinin iktidarının devrilmesinde, işçi sınıfının iktidarının kurulmasında olduğunu ve bunun için gerekli komünist örgütlenmenin ve mücadelenin

gerekliliğini gören öncü kesim, yani komünistler, burjuva düşüncelerinin işçi sınıfı içindeki egemenliğini kırmak için sürekli ve sistemli mücadele yürütmek görevi ile karşı karşıyadır.

Onlar bu görevlerini yerine getirdikleri ölçüde, işçi sınıfının mücadelesi, bilinçli komünist bir raya oturduğu ölçüde, işçi sınıfı kendi sınıf çıkarlarının bilincine vardığı ve buna uygun bir örgütlenme içine girdiği ölçüde, işçi sınıfı kendiliğinden bir sınıf olmaktan çıkıp, kendisi için bir sınıf olma yoluna girer. Kendisi için sınıf olma süreci, kendi sınıfının gerçek çıkarlarının bilincine varma ve bu doğrultuda örgütlenme sürecidir. Bu süreç gerçekte, komünist devrim dünya çapında zafer kazanana, her türlü sınıf farklılığı ortadan kalkana kadar sürecektir.

Komünizmin amacı, toplumun ezen-ezilen, sömüren-sömürülen sınıf ve katmanlara bölünmesi olgusunu ortadan kaldırmaktır.

Bu yolda atılacak ilk adım, sömürücü sınıfın sınıf olarak ortadan kaldırılması olacaktır. Burjuvazinin sınıf olarak tasfiyesi, sosyalist devrimin temel hedefidir.

Bir sınıfın sınıf olarak ortadan kaldırılması, o sınıfı sınıf yapan ekonomik temelin ortadan kaldırılmasından başka bir anlama gelmez. Burjuvaziyi sınıf olarak mülksüzleştirdiğiniz zaman, burjuvazi sınıf olarak varlığını yitirir. Kuşkusuz burjuvazinin sınıf olarak ortadan kaldırılması, sınıf mücadelesinin sonu değildir, olamaz. Çünkü sorun ekonomik temelin kaldırılması ile çözülmüyor.

Ekonomik temel üzerinde yeşermiş düşünceler daha çok uzun süre varlığını –sadece burjuvazi içinde değil, işçi sınıfı içinde de– sürdürüyor. Özellikle işçi sınıfı ve emekçiler açısından Lenin’in deyimi ile “alışkanlığın korkunç gücü” var.

Bunun dışında, ülke içinde belli bir süre göz yumulmak zorunda kalınan küçük üretim, ekonomik olarak hep yeniden burjuvaziyi yaratma tehlikesini içinde barındırıyor.

Bunun yanında, bizzat komünist maskeye bürünmüş burjuva görüşlü kişi ve grupların, ellerinde bulundurdukları ve proletarya diktatörlüğü adına kullandıkları siyasi iktidar araçlarını kendi kişisel grup/zümre çıkarları için kullanma tehlikesi var.

Bunun dışında sosyalist devrim önce bir veya bir kaç ülkede zafer kazanma durumunda olduğundan, çevre, düşman, emperyalist-kapitalist çevre olduğundan, dıştan saldırı veya sızma yoluyla, içteki gericilikle birleşerek proleter iktidarı devrilmesi tehlikesi var. vb.

Devrilen burjuvazi, proletaryadan çok daha fazla bilgi birikimine, deneyime, uluslararası ilişkiye vb. sahip. Ayrıca sosyalizm döneminde henüz “herkese katkısına göre” burjuva ilkesi uygulanmak zorunda. Yeniden farklılaşma tehlikesi var, vs. vs.

Bütün bu ve benzeri sebeplerden, burjuvazi, sınıf olarak tasfiye edilse bile, sınıf mücadelesi sürdürülmek zorundadır.

İşçi Sınıfı

Modern kapitalist toplumun sınıfsal alanda esas ürünü; sömürücü, hakim sınıflar açısından BURJUVAZİ iken; ezilen, sömürülen sınıflar açısından da PROLETARYA'dır...

Marx ve Engels, birçok yerde **işçi sınıfı** kavramı ile **proletarya** kavramını aynı anlamda kullanırlar. Komünist Manifesto'da proletarya kavramının içeriği şöyle doldurulur:

"... kendilerine ait hiçbir üretim aracına sahip olmadıklarından, yaşamak için işgüçlerini satmak durumunda kalan modern ücretli işçiler sınıfı." (Bkz. Marx-Engels, Komünist Manifesto, [Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.]; Dönüşüm Yayınları, Nisan 1994, İstanbul, sayfa 104)

Proletaryanın bu tanımında öne çıkarılan ilk özellik, "üretim aracı"na sahip olmama durumudur. Bu, birçok burjuva tarafından çarpıtılan bir özelliktir.

Burjuva yazarlar, çoğunlukla Marxizmin "işçilerin zincirlerinden başka kaybedecekleri hiçbir şey yoktur" sözündeki "hiçbir şey" in, "ÜRETİM ARAÇLARI ÜZERİNDEKİ MÜLK SAHİPLİĞİ" anlamında "hiçbir şey" olduğu gerçeğinin üzerine örterler.

Bugün bir dizi ülkede, işçilerin iş güçlerini, alın terlerini satarak elde ettikleri gelirden artırdıkları ile satın alabildikleri ve KİŞİSEL TÜKETİMde kullanılan, başkalarının emeğini sömürü aracı olmayan kimi dayanıklı metalar (araba, televizyon, mobilya vb. vb.) ve hizmetler (yılda 4-5 hafta izin yapma imkanı, iznini yurtdışında geçirme imkanı vb.) gösterilerek (ki bunlar 1860'larda yoktu!); "gördünüz mü, işçi sınıfı çok değişti, şimdi işçi sınıfının kaybedecek çok şeyi var", vb. "teorileri" yapılırlar.

Bu alanda, en hızlı burjuva "teorisyenleri", hatta artık Marxist tanıtımda anlatılan işçi sınıfının yok olduğunu bile anlatırlar! Bu şekilde bir Marxizm eleştirisi, burjuvaların kendi kafalarında

yaratıp, Marxizm diye yutturmaya çalıştıkları bir Marxizm kari-katürüne, donkişotça saldırıdan başka bir şey değildir.

Marxizmin temel kategorilerinden biri olan **proletaryanın** en temel özelliklerinden biri, ÜRETİM ARAÇLARI ÜZERİNDE ÖZEL MÜLKİYETE sahip olmamasıdır.

Bu olgudan, proletaryanın ikinci temel özelliği türer. Üretim araçları üzerinde mülkiyete sahip olmadığından, proletarya yaşayabilmek için işgücünü, çalışma yeteneğini; üretim araçları üzerinde mülk sahibi olanlara –burjuvaziye– ÜCRET karşılığı satmak zorundadır. Bu bağlamda Manifesto’da şu tespit yapıyor:

“Burjuvazi, yani sermaye, hangi oranda geliyorsa, iş buldukları sürece yaşayan ve emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulan proletarya da, modern işçi sınıfı da aynı oranda gelişiyor. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan bu işçiler, bütün öteki ticaret nesneleri gibi, bir metadırlar ve bunun sonucunu olarak, rekabetin bütün iniş çıkışlarına, pazarın bütün dalgalanmalarına açıktırlar.” (age, sayfa 112)

Proletaryayı tanımlarken sayılan üçüncü temel özellik, onun MODERN ücretliler sınıfı olmasıdır. Buradaki modernlik, kapitalist üretim tarzının ürünü olma anlamında kullanılmaktadır. Kapitalizm öncesi dönemin emekçileri, bu anlamda “işçi sınıfı” veya “proletarya” kavramları içinde ele alınmaz, bu kavramlarla anılmazlar.

Buradaki en genel kavram tanımında görüldüğü gibi, işçi sınıfı, kapitalist üretim ilişkileri içinde yaşamak için, iş gücünü satmak zorunda olan bütün ücretlileri içermektedir.

İşçi sınıfının diğer sınıf ve katmanlardan ayrılması için, alta ve üste çizilen sınırlar da şöyledir:

İşçi sınıfının üstteki “komşusu”, küçük burjuvazidir. İşçi sınıfı içinden tek tek unsurlar ücretlerinden arttırdıkları ile veya iyi kredi şartlarında, kredi kullanma vb. yollarla, belirli bir ser-

mayeye sahip olup, “kendi işlerini kurup” sınıf değişimrebilirler. Bu, kural olarak, başlangıçta “aile şirketi” yoluyla “kendi kendini ve aile fertlerini aşırı sömürme” (Bkz. Marx-Engels, Eserler, Cilt 24, Almanca, sayfa 481) biçiminde olur.

İşçi sınıfının alttaki “komşusu” ise, lumpen proletaryadır. Lumpen proletarya, deklase olmuş (önceden dahil olduğu sınıfsal konumlarını yitirmiş; sınıfdışı), çalışanların sırtından geçinen, asalak unsurlara verilen addır. Sahtekarlık, dilencilik, kapkaççılık, hırsızlık vb. gibi cürümlerle hayatını sürdüren bu kesim, toplumun kenarında yaşayan kesimdir. İşsiz kalan ve gide rek yoksullaşan işçilerin bir bölümü de bu kesime itilmek durumdadır. Marx ve Engels, bu durumu “burjuvazinin baskısı karşısında direncini yitiren proleterin düşeceği en alt basamak” (Bkz. Alman İdeolojisi, Marx-Engels, Eserler, Cilt 3, sayfa 183) olarak adlandırır.

Kapitalist üretim ilişkileri içindeki tüm ücretlileri içeren işçi sınıfı, kendi içinde birçok açıdan katmanlara ayrılır. Engels 1845’de şu ayrımları yapar: İşçiler önce sanayi işçileri, maden işçileri ve tarım işçileri olarak ayrılır. (Bkz. Engels, “İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu Üzerine”, Marx-Engels, Eserler, Cilt 2, sayfa 253 ve devamı)

Sanayi işçileri içinde ise, “dar anlamda fabrika işçileri” ile, küçük atölyelerde ve ev işinde çalışanlar birbirinden ayrılır. (age, sayfa 250)

İşçilerin yaşama düzeyleri açısından, kentte yaşayan işçilerle, kır işçileri birbirinden ayrılır. Ayrıca, özellikle İrlandalı işçilerden yola çıkarak, “yerli” işçilerle “göçmen işçiler” arasındaki farklılıklar ve çelişmeler ayrıntılı biçimde ortaya konur. (age, sayfa 320 ve devamı)

Marx, temel eseri olan Kapital’de, önce **sanayi işçilerini** ele alır. Sanayi işçilerini fabrika işçileri, manüfaktür işçileri, el zanaatçıları ve ev sanayi işçileri olarak dört kategoride inceler.

İlk üç kategoride çalışanların, sermayenin doğrudan kontrolü altında çalıştığını ve belli iş alanlarında yoğunlaştığını; dördüncü kategoride çalışanların ise, dağınık olduğunu ve sermayenin dolaylı kumandası altında olduğunu belirtir. (*Marx-Engels, Eserler, Cilt 23, Almanca, sayfa 485 ve devamı*)

Bu gruplar, birbirinden “*sömürünün biçimi ve derecesi ve işçiler arasındaki rekabetin derecesi*” ile ayrılır. Marx, “ev sanayisi”nde sömürünün biçimi ve seviyesinin, buna bağlı olarak da rekabetin seviyesinin, diğerlerine göre çok daha yüksek olduğunu belirtir.

Bunlara (yani sanayi işçilerine) ek olarak, işçi sınıfının parçaları içinde, Marx, “*tarım işçileri, (ticaret ve kredi kurumlarında çalışan) tüketici ücretli işçileri*” ve “*hizmet eden sınıfı*” sayar. Bu sonuncusuna, evde hizmetçi, yardımcı, bahçıvan, mürebbiye vb. vb. olarak çalışanlar sayılır.

Marx, bunun dışında, işçiler arasında dahil oldukları ücret gruplarına göre, istihdam sürelerine göre, ayrımlar olduğunu; ayrıca “*aktif işçi ordusu*” (yani anda çalışır durumda olan işçiler) ile, “*yedek sanayi ordusu*” (anda çalışmayanlar, işsizler) arasında da ayrımlar olduğunu tespit eder.

Bunun dışında bir de, işçiler içinde “*en alt sınıfı*” oluşturan, işçiler içinde en kötü şartlarda, en düşük ücretle çalışan, hemen hiçbir hakka sahip olmayan “*subproletarya*”nın özel durumuna dikkat çeker. O dönemde, genelde “göçmen işçiler” ile “subproletarya” eşanlamlıdır.

Önemli bir ayrım da, doğrudan üretim alanında çalışan “*üretici ücretli işçiler*” ile, doğrudan üretim alanında çalışmayan işçiler arasında yapılır. Yer yer **proletarya** kavramı, en dar anlamda, doğrudan üretim alanında çalışan, doğrudan artı-değer üreten işçiler için de kullanılır. (*Bkz. Marx-Engels, Eserler, Cilt 23, sayfa 642*)

Marx, bu ayrımı hiçbir şekilde, işçi sınıfının yalnızca doğrudan artı değer üreten ücretliler tarafından oluşturulduğunu, diğer alanlardaki ücretlilerin işçi sınıfına dahil olmadığını vb. anlatmak için değil; ekonomik olarak sömürü mekanizmasının nasıl yürüdüğünü, artı değerın nasıl bölüşüldüğünü vb.'ni anlattığı bir bağlamda ortaya koymuştur.

İşçi sınıfı içindeki çalışma bağlamında bu, yalnızca, çalışmada önceliğin hangi bölümlere verilmesi gerektiği sorusunun cevabında önem taşımaktadır!

Fakat kimi burjuva “teorisyenler”, bu meseleyi de çarpıtmaktadırlar. Proletarya kavramının bu çok dar anlamda kullanımından yola çıkan, kimi Marxist geçinen revizyonist, oportünist yazar da, –kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak, belli bir noktadan itibaren doğrudan üretim alanında çalışan işçilerin sayısının, doğrudan üretim alanı dışında çalışanlara göre azalmasına bakarak– işçi sınıfının kaybolduğu, giderek yok olduğu “sonucuna” varmış, “elveda işçi sınıfı” demeye başlamışlardır. İşçi sınıfı yok olduğuna göre, proleter devrim de artık gereksizdir ve mümkün değildir bunlara göre! Bu, Marxizm adına burjuvazinin iktidarının kutsanmasıdır yalnızca!

Gerçekte, proletarya yok olmamaktadır. Proletaryanın kendi içindeki ayrımlarda, ekonominin gelişmesine bağlı olarak, hizmet sektöründe çalışanların oranının artması, proletaryanın yok olması değil, onun içindeki katmanlaşmada değişiklikler olması demektir. Komünist Manifesto’da da dendiği gibi; *“Bugün burjuvazi ile karşı karşıya duran bütün sınıflar içerisinde yalnızca proletarya gerçekten devrimci bir sınıftır. Öteki sınıflar modern sanayi karşısında erirler ve nihayet yok olurlar, proletarya ise onun öz ürünüdür.”* (age, sayfa 117)

Ve üretim araçları üzerinde mülkiyeti olmayan, işgücünü satmak zorunda olan bu modern ücretliler sınıfı, kendi kendini de, ancak *“aynı zamanda ve nihai olarak toplumunun tümünü*

sömürölmekten, ezilmekten, sınıf ayrılıklarından ve sınıf mücadelelerinden kurtarmaksızın” kurtaramaz!

Modern toplumunun bu ücretliler sınıfının kurtuluşu ile bütün insanlığın sömürüden kurtuluşu sorunu birleşmiştir. Sorun, işçi sınıfının bu tarihi görevini yerine getirebilmesi için, gerekli bilince ve örgütlenme seviyesine kavuşturulmasıdır...

Köylülük

Marksizm, köylülük sorununa, devrimde işçi sınıfının bağlaşıkları (müttefikleri) açısından yaklaşır. Kapitalist ülkelerde, çalışan nüfusun önemli bir bölümünü, kendi toprakları veya kiralanmış topraklar üzerinde tarımsal üretim yapan emekçiler oluşturur. Soruna dünya çapında yaklaşıldığında da, bugün hâlâ dünya nüfusunun çok önemli bir bölümü kendi parseli üzerinde veya kiralanmış topraklar üzerinde tarım üretimi yaparak geçinmektedir.

Bu bilindiğinde, işçi-köylü ittifakının, Marksizm tarafından neden işçi sınıfının devrimde zaferi için kaçınılmaz bir önşart olarak görüldüğü anlaşılır.

Köylü, genel tanımlamada, köyde (ya da kırlık bölgede) doğmuş ve köyde yaşayan, geçimini tarımdan sağlayan kişilere verilen addır. Ancak bu genel tanımda, hem köydeki sınıf farklılaşması, hem de tarımsal üretimin andaki gerçek durumu gözden gizlenir. Marksizm, bu yüzden köylülük tanımını daha dar bir çerçeveye oturtur. **Köylü, köyde oturanların, köyde doğanların ve tarımsal üretimle geçinenlerin tümüne değil, yalnızca tarımsal üretime doğrudan katılan, toprak veya tarımsal üretim aracı sahiplerine verilen addır Marksizm’de.**

Feodalizm döneminde, köylülük, feodal toprak ağasının toprakları üzerinde, çoğu zaman yine feodal toprak ağasının mülkü olan üretim araçlarını kullanarak boğaz tokluğuna çalışan ve hukuken köle olmasa da, toprak ağasına ekonomi dışı binlerce bağla bağlı olan, toplumun esas emekçi sınıfını oluşturan bir kitleydi. Bu dönemde köylülük, “serf” (üzerinde çalıştığı toprak parçasına bağlı, toprak ve diğer tarımsal envantardan bir farkı olmayan, toprak devredildiğinde, toprak ve tarımsal envanterle birlikte yeni sahibi devredilen toprak kölesi) konumunda idi.

Feodalizmin bağrında gelişen kapitalizmin tanıma girmesi, kırdan nüfusun bir yanda (nüfusun çok küçük bir bölümünü oluşturan) feodal toprak ağaları, diğer yanda (nüfusun çok büyük bölümünü ve feodal toplumun esas emekçi sınıfını oluşturan) serfler biçiminde bölünmesinde önemli değişiklikleri beraberinde getirdi. Ortaya, burjuva devrimin getirdiği hukuki değişikliklerle artık çalıştığı toprağa bağlı olmayan, bu anlamda özgürleşen emekçiler çıktı. Fakat bunlar aynı zamanda toprağa ve üretim araçlarına da sahip değillerdi. Toprak ve üretim araçlarından da “özgür”düler! Büyük çoğunluğu, burjuva devrim ve reformlarla kendilerine dağıtılan küçük toprak parçacıklarını da kısa sürede kaybetmek, satmak durumunda kalıyorlardı.

Kırlık alanda bu biçimde “çifte özgürleşen” geniş yığınların bir bölümü, şehirlere ve sanayi üretimine işçi olarak akarken, bir bölümü de kırdan tarımsal üretimde kaldı. Kırdan kalanların bir bölümü, hiç toprağa ve üretim aracına sahip olmayanlar, kapitalist tarımda, yalnızca iş güçlerini tarım kapitalistlerine satarak, tarım işçisi haline geldiler. Bunların bir diğer bölümü ise, kendilerinin ve ailelerinin aşırı sömürülmesi pahasına, şu veya bu büyüklükte toprak parçasına ve tarımsal üretim için gerekli kimi üretim araçlarına sahip duruma geldiler. Ve tarımsal üretimi, kendi toprak parçaları üzerinde veya kiraladıkları toprak parçaları üzerinde ve esasta pazar için yapmaya başladılar. İşte **kapitalizm döneminde**, Marksizmin “köylü” dediği ve köylü kategorisinde ele aldığı kesim bu kesimdir.

20. yüzyılda, köylü nüfusun çok büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu Çin’de devrime önderlik eden Mao Zedung’un, 1933 yılında yazdığı “*Köylük Bölgelerdeki Sınıflar Nasıl Ayırt Edilmeli?*” başlıklı yazısında, Çin toplumunu çözümlerken ortaya koyduğu yaklaşım, –kuşkusuz belirli sınırlamalarla ve 1933

Çin’inde feodalizmin kırdaki hâlâ hakim olduğu gerçeği unutulmaksızın– bütün kapitalist toplumlar için geçerlidir. Sözkonusu yazıda Mao Zedung kırdaki nüfusu beş kategoriye ayırıyor:

1- Toprak ağaları, 2- Zengin köylüler, 3- Orta köylüler, 4- Yoksul köylüler, 5- İşçiler. (Bkz. *Mao Zedung, Seçme Eserler Cilt I, Aydınlık Yayınları, Ekim 1976, İstanbul, sayfa 160-163*)

Bunlardan köylü olarak adlandırılanlar yalnızca 2., 3. ve 4. kategoride ele alınanlardır. Bu, bilinçli bir adlandırmadır.

Gerçekten de, toprak ağaları tarımsal üretim sayesinde yaşamalarına, toprak sahibi olmalarına rağmen “köylü” kategorisi içinde ele alınamazlar. Bunlar toprak sahibi olmalarına rağmen emekçi değillerdir. Ve sömürü biçimleri de, gerçekte hâlâ çoğunlukla kapitalizm öncesi sömürü biçimleridir veya feodal ve kapitalist sömürü biçimleri içiçe girmiştir. Kapitalizmin gelişmesine paralel olarak bu katman giderek ortadan kalkar. Eğer devrimle tasfiye edilmezse, emekçi yığınlar açısından acılı bir dönüşüm sürecinde kapitalist büyük toprak beyleri katmanına dönüşür. Tarım kapitalistine dönüşür.

Tarım işçileri de, köylü kategorisi içinde ele alınmazlar. Çünkü bunlar tarımda çalışmalarına rağmen, yani tarım emekçisi olmalarına rağmen, toprak sahibi veya tarımsal üretim aracı sahibi değillerdir. Sahip oldukları tek şey işgüçleridir. Aynı sanayi üretimindeki işçiler gibi, bunlar da işgüçlerini ücret karşılığında satarak geçinirler.

Mao’nun zengin, orta ve yoksul KÖYLÜ olarak adlandırdığı üç kategoriyi, diğerlerinden ayıran temel iki özellik vardır: a) Şu veya bu ölçüde toprağa veya tarımsal üretim aracına sahip-lik; b) tarımsal üretime (yine şu veya bu ölçüde) doğrudan çalışarak katılma.

Şimdi Mao’nun Çin somutunda bu üç kategori hakkında söylediklerine bakalım. Mao şunları söylüyor:

“ZENGİN KÖYLÜLER

Zengin köylüler kural olarak toprağa sahiptir. Ama bazı zengin köylüler işledikleri toprağın sadece bir kısmına sahiptirler, geri kalanını ise başkalarından kiralarlar. Diğer bazılarının ise kendilerine ait hiç toprakları yoktur ve bütün topraklarını başkalarından kiralarlar. Zengin köylü genellikle ortalamadan daha fazla ve daha iyi üretim araçlarına ve daha fazla sermayeye sahiptir ve kendisi de çalışır, ama gelirinin bir kısmı ve hatta önemli kısmı sömürüden elde edilir. Başlıca sömürü biçimi işgücü (uzun süreli işçi) kiralamaktır. Ayrıca topraklarının bir kısmını kiraya verebilir ve toprak kirası yoluyla da sömürüde bulunabilir, ayrıca tefecilik yapabilir ya da sanayi ve ticaretle uğraşabilir. Zengin köylülerin çoğu aynı zamanda kamu topraklarının idaresi ile de uğraşırlar. Oldukça çok miktarda iyi toprağa sahip olan, toprağının bir kısmını işgücü kiralamadan kendisi işleyen, ama başka köylüleri toprak kirası, borç faizi ya da başka yollarla sömüren bir kimse de zengin köylü olarak ele alınacaktır. Zengin köylüler düzenli bir şekilde sömürüye katılır ve birçoğu gelirlerinin büyük kısmını sömürüden sağlarlar.

ORTA KÖYLÜLER

Pek çok orta köylünün toprağı vardır. Bazıları işledikleri toprakların sadece bir kısmına sahiptir ve gerisini başkalarından kiralarlar. Diğer bazılarının ise hiç toprakları yoktur ve bütün topraklarını başkalarından kiralarlar. Hepsi de oldukça çok sayıda tarım aracına sahiptir. Orta köylü gelirinin tümünü ya da büyük kısmını emeğiyle sağlar. Kural olarak başkalarını sömürmez ve az da olsa toprak kirası ve faiz ödemek zorunda olduğundan, çoğu zaman kendisi başkaları tarafından sömürülür. Ama genellikle işgücünü satmaz. Bazı orta köylüler (hali vakti yerinde olan köylüler), küçük çapta sömürüde bulunurlar, ama bu onların düzenli ya da esas gelir kaynağı değildir.

YOKSUL KÖYLÜLER

Bazı yoksul köylüler, bir kısım toprağa ve birkaç tarım aracına sahiptirler, diğerlerinin ise hiç toprağı yoktur ama birkaç

tarım aracı vardır. Kural olarak yoksul köylüler üzerinde çalıştıkları toprağı kiralamak zorundadırlar ve toprak kirası ve borç faizi ödemek ve bir ölçüye kadar işgüçlerini kiralamak zorunda oldukları için sömürülürler.

Genel olarak bir orta köylünün kendi işgücünü satmaya ihtiyacı yoktur, oysa yoksul köylü işgücünün bir kısmını satmak zorundadır. Bu, orta köylüyle yoksul köylüyü birbirinden ayırt etmenin başlıca kıstasıdır." (age, sayfa 161-162)

Kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, zengin köylülerin en fazla zenginleşen bir bölümü artık tarımda bizzat çalışmaz, yalnızca sömürüyle geçinmeye başlar. Bu kesim de artık “köylü” olmaktan çıkar. Bu kesimle büyük kapitalist çiftçiye dönüşen eski feodal toprak ağaları, “**kır burjuvazisi**”ni oluştururlar. (Marxist literatürde yer yer, feodal toprak ağalarından ayırmak için yalnızca “zengin köylü”lere –yer yer üst kesimlerine, yer yer tümüne– “**kır burjuvazisi**” de denir.)

Kır burjuvazisi/kır proletaryası ikilisinde ele alındığında, doğrudan kır proletaryası (yani Mao’nun yukarda aktardığımız yazısındaki 5. kategori içinde ele alınan, hiç toprağı ve üretim aracına sahip olmayan ve işgücünü tarım patronlarına satarak geçinen kesim) yanında, yoksul köylüler ve orta köylülüğün alt kesimi de “**yarı proleterler**” olarak “**kır proletaryası**” içinde ele alınırlar. (Lenin, “*Rusya’da Kapitalizmin Gelişmesi*” adlı eserinde, daha çok kır burjuvazisi, kır proletaryası tanımları yerine “**kır zenginleri/kır yoksulları**” tanımlarını kullanır.) Orta köylülüğün üst kesimleriyle, kır burjuvazisine dahil olmayan zengin köylü kesimi de “**ara tabaka**” olarak değerlendirilir.

İşçi sınıfı, devrimde zafere ulaşmak istiyorsa, emekçi sınıf ve katmanları kendi önderliğinde birleştirmek zorundadır. Köylülük, bugün gerek dünya çapında ele alındığında dünya nüfusunun çok önemli bir bölümünü oluşturduğu için, gerekse tek tek ülkelerin büyük çoğunluğunda da, emekçilerin önemli bir bölümü köylü olduğu için, işçi-köylü ittifakı belirleyici önemdedir.

Kuşkusuz işçi-köylü ittifakı içinde yer alacak köylü kesimi, tek tek ülkelerdeki somut duruma ve devrim aşamasına göre farklılıklar gösterir. Örneğin, demokratik devrimde zengin köylülükle belli ölçülerde ittifak mümkün iken, sosyalist devrim zengin köylülüğü de karşısına almak zorundadır.

Herhalükârdâ, hangi devrim aşamasında olunursa olunsun, işçi-köylü ittifakında, işçi sınıfının temel müttefiği yoksul köylülük olmak zorundadır.

Köylülükle ittifakta, köylülüğün, bütün yoksulluğuna, ezilmesine, horlanmasına, sömürülmesine rağmen, işçi sınıfından iki temel noktada ayrı olduğu, önce onun işçi sınıfından değişik olarak, belli ölçüde de olsa toprak sahibi veya üretim aracı sahibi olduğu unutulmamalıdır. Diğer yandan köylünün yaptığı üretim, önemli ölçüde toprağa, havaya, doğa şartlarına bağlı bir üretimdir. Örneğin, havalar kötü giderse, ne kadar çalışırsa çalışsın, tohumluğu ne kadar iyi kalitede olursa olsun vb. elde ettiği ürün kendini bile doyurmayabilir, “havaların kötü gitmesi yüzünden” açlıkla karşı karşıya kalabilir.

Bu iki özellik, köylünün bilincini belirlemede tayin edici etkenlerdir. Bu yüzden, üretim araçları üzerinde özel mülkiyet düşüncesi köylülük içinde, işçi sınıfından çok daha derin bir temelle sahiptir. Bu yüzden köylülük, işçi sınıfından çok daha fazla kaderciliğe, mistisizme açıktır. Marx ve Engels, “Komünist Manifesto”da modern toplumda bütün sömürülen ve ezilen sınıflar içinde işçi sınıfının sonuna dek devrimci tek sınıf olduğu tespiti yaparken, kuşkusuz köylülüğün hiçbir devrimci potansiyeli kalmadığını vb. anlatmak istemiyorlardı. Yalnızca köylülüğün olası devrimciliğinin sınırını çiziyorlar, onun sonuna dek devrimci olamayacağını anlatıyorlardı.

Ekonominin Doğrudan Üretici Olmayan Hizmetler Alanı Ve Bu Alanda Çalışanların Durumu...

En baştan şunu tespit etmek istiyoruz: Doğrudan üretim alanı dışında olan, artı-değer yaratmayan, fakat yaratılan artı-değerin yaratılmasının, artı-değerin gerçekleştirilmesinin önşartlarını yaratan ve artı-değerin bir bölümünü kendi içinde kullanan bu alan, kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak büyüyen, genişleyen bir alandır.

Marksizmin kurucuları Marx ve Engels, bu alanın gelişme eğilimini görmüşler, buna işaret etmişler ve fakat bu alandan çok ve öncelikle haklı olarak, artı-değerin yaratıldığı üretim alanı üzerinde durmuşlardır. Marx ve Engels döneminde, bu alanda çalışan emekçilerin tüm emekçilere oranı bugünle karşılaştırılmayacak ölçüde düşüktü ve bu alanda çalışan emekçiler, doğrudan üretim alanında çalışanlarla kıyaslandığında, hem eğitim düzeyleri açısından, hem –birçok halde maaş olarak aldıkları– ücretleri açısından bir nevi üst tabakayı oluşturmaktaydılar.

Bu dönemde, üretim alanı dışındaki alan, bütün bir alan olarak ele alınıp incelenmiyordu. Hizmet ve hizmetli kavramının ortaya çıkışı, emperyalizmin ortaya çıkışı ertesinde, 20. yüzyılın başlarındadır.

Ülkemizde, bugün de bu kavramlar doğru biçimde kullanılmamaktadır. Ülkemizde aslında hizmetler alanında çalışan anlamına gelen hizmetli kavramı, bu alanda bütün çalışanlar için değil, "*Bir yerde odacı, kapıcı vb. olarak çalışan kimse: müstahdem*" olarak kullanılmaktadır. (Bkz. *Büyük Larousse Cilt 10, sayfa 5337*)

"Müstahdem" ise, yasalara göre, "Devlet işlerinde ücretle kullanılan ve memurin siciline kayıtlı bulunmayan ve memur hukuk ve selahiyetinden (yetkisinden) müstefit olmayan (yararlanamayan) kimse"dir. (Bkz. İlhan Akalın, Sendikal Kavramlar, "657 sayılı Devlet Memurin Kanunu", sayfa 97)

Görüldüğü gibi, ülkemizde "hizmetli" kavramı, şu anda resmen yalnızca devlet dairelerinde ve KİT'lerde odacılık, çaycılık, kapıcılık yapan çok dar bir emekçi kesimi için kullanılmaktadır. Kavramın bu darlıkta kullanılması kesinlikle yanlıştır. Ve ülkemizde ekonominin işleyişinin, emekçi sınıfların durumunun doğru kavranmasını da engelleyicidir. Sorunun doğru kavranması açısından modern kapitalist ekonominin alanlarına bakmak gerekir.

Kapitalist ekonominin üç alanı vardır. İki alan doğrudan üretim yapan sanayi ve tarımdır. Üçüncü alan ise, doğrudan üretim yapmayan ve fakat üretim için gerekli olan hizmetleri sunan alandır. Bu alana (1900'lü yılların başlarından bu yana) hizmetler alanı, bu alanda çalışanlara da hizmetli denir.

Hizmetler alanı, tarım ve sanayide, doğrudan üretim dışında kalan işleri (yönetim işleri, üretimin planlanması, örgütlenmesi işleri, muhasebe işleri vb.) ve tarım ve sanayi dışında da dolaşım alanındaki tüm ekonomik ilişkileri kapsayan alan olarak çok geniş bir alandır. Buna bağlı olarak da hizmetliler çok çeşitli işlerde çalışırlar.

Hizmet alanı en başta ticareti, pazarlamayı, bankacılığı. bunun yanında, genelde yönetim ve muhasebe işlerini. çoğu yerde devletin veya belediyelerin denetiminde olan eğitim ve sağlık hizmetlerini, temizlik, taşımacılık, haberleşme işlerini; kültür faaliyetlerini, turizmi, vb. kapsar. Bütün bu alanlarda işgüçlerini satarak geçimini temin eden emekçiler "hizmetli" kategorisine girerler.

Kapitalizmin gelişmesi sürecinde hizmet sektöründe çalış-

şanların oranı diğer sektörlerin aleyhine yükselmektedir. Hizmet sektöründe çalışanların önemli bir bölümü ücretlerini, işçi ücreti gibi saat ücreti olarak değil, hizmet karşılığı verildiği söylenen maaş olarak alırlar. Bazı emperyalist ülkelerde, örneğin Almanya'da bu ödenme biçimine bağlı olarak da, aslında hepsi hizmet alanında ücretli emeğini pazara sunma durumunda olanların bir bölümü (saat ücreti biçiminde ödenti alanlar) işçi, diğerleri (maaş/aylık alanlar) ise ayrı bir statüde "hizmetli" (Almancası = Angestellte) statüsünde ele alınırlar.

Ülkemizde de, örneğin KİT'lerde, aynı hizmet işinde –örneğin kapıcı– çalışanların bir bölümünün "memur", bir bölümünün işçi statüsünde olması rastlanılır bir durumdur. Fakat bu suni bir ayırımdır, gerçekte doğrudan sanayi ve tarım işçileriyle hizmetliler arasındaki temel fark, birincilerin saat ücreti, ikincilerin maaş alması değildir.

Temel farklılık, çalışılan alanların farklılığında, birincilerin doğrudan üretim içinde olarak artı-değer yaratmasında, diğerlerinin ise üretimde yaratılan artı-değerin ya önşartlarını yaratan veya onun dağıtılması, bölüşülmesi alanında gerekli işleri yapan hizmetleri sunan alanda çalışması, artı-değer yaratmamasında yatmaktadır. (Hizmetliler içinde önemli bir yer tutan ve fakat özel bir konuma sahip olan, maaşları az bile olsa, ömür boyu iş yeri garantisi vb. gibi belirli imtiyazlara sahip ve devlet bürokrasisi içindeki yerleri dolayısıyla diğer ücretli emekçilerden ayrılan devlet memurları vardır. Bunlar üzerinde ayrı bir yazıda ayrıca duracağız.)

Bu durum, yani artı-değer yaratılmaması olgusu (ve hizmetlilerin bir bölümünün devrimin hedefi olan devletin adına diğer emekçilerin karşısına çıkması olgusu), hizmet sektöründe çalışan emekçilerin hangi sınıfa dahil oldukları konusunda birçok tartışmalara yol açmıştır. İşçi sınıfını yalnızca ücretli işçi olarak doğrudan üretime katılma, artı-değer yaratma üzerinden tanım-

layanlar, hizmet sektöründe çalışan emekçileri küçük burjuvaziye saymışlardır.

Burada sorun, hizmet sektöründe çalışanların çok büyük bölümünün üretim araçları mülkiyetine sahip olmamasıdır. Marksist açıdan hizmetlilerin hiç ayrımsız küçük burjuvaziye sayılması doğru değildir. Aynı şekilde hizmetlilerin hiç ayrımsız işçi sınıfına sayılması da doğru değildir. Hizmetliler yaptıkları işe, yaptıkları iş içindeki konumlarına, aldıkları maaşa ve benzerine göre ayrıştırılmalı, sınıflandırılmalıdır.

Soruna böyle yaklaştığımızda, –genelde– hizmet sektöründe çalışanların küçük bir bölümü hakim sınıflara, burjuvaziye dahildir. Örneğin: Devletin yüksek bürokrasisi içinde yeralan, yüksek maaş karşılığı devlet çarkının işleminde önemli görevler yüklenen kişiler, müsteşarlar, genel müdürler, generaller, polis şefleri vb. Bunlar, anda doğrudan işçileri sömüren sermaye sahipleri olmasa da, kapitalistlerin işçileri sömürebilmesi için gerekli devlet çarkını işletmede kapitalistlere hizmet sunan, bunun karşılığında bu sömürden –yüksek maaş, yolluk, bir dizi imtiyaz vb. biçiminde– pay alan; birçok halde ellerindeki yetkileri kendilerine ait sermaye birikimi için kullanan, emekliliklerinde hizmet sundukları sermaye tarafından tekellerin yönetim kademelerinde yer verilerek vs. doğrudan sömürüye katılmaları sağlanan bürokrat burjuvalardır. Örneğin: Tekellerin planlama, muhasebe, işin örgütlenmesi, yönetilmesi işlerinde yine yüksek maaş karşılığı çalışan menejerler, yöneticiler vb. Bunlar da bir yandan yüksek derecede kalifiye bir işgücünü satmaktadırlar. Bu anlamda emekçidirler. Fakat diğer yandan bunlar doğrudan üretim içinde yeralan işçilerle karşılaştırılamayacak derecede yüksek maaşlar almaktadır ve işçiler karşısında patronların sözcüsü, temsilcisi olarak ortaya çıkmaktadır. İşçiler açısından birçok halde bunlar patron olarak görülmektedir. Yaşamları da, gerek aldıkları yüksek maaş, gerekse imtiyazlar sonucu burjuvala-

rın yaşamıdır. Bunlar birçok halde "kâr payı", "tekel yönetimlerinde yer alma" vb. yollarla doğrudan da sömürüye katılmaktadır. Bunlar da burjuvaziye dahildir.

Hizmet sektöründe çalışan emekçilerin büyük çoğunluğunu oluşturanların ekonomik durumu, diğer işçilerden özde farklı değildir. Hizmetlilerin büyük çoğunluğu, ücret (birçok halde doğrudan üretim içinde çalışan işçilerden de daha düşük ücret) karşılığı işgücünü satmaktadır. İşgüçlerinden başka bir şeyleri yoktur. Devlet memurları dışındakilerin iş yeri garantisi vb. de yoktur. Bunlar işçi sınıfına sayılmak zorundadır. (Fakat doğrudan üretim içinde olmadıklarının da bilincinde olunmak zorundadır. Bu yüzden işçi sınıfı içinde örgütlenmede vb. ilk dayanılacak kesim bu kesim değildir.)

Marx, hizmet alanındaki işçilerin bir bölümünü, ticaret alanında çalışanları –ki hizmetliler en başta da belirttiğimiz gibi, Marx'ın döneminde bugünkünden çok daha az sayıda idi ve daha az önemliydi– "ticari işçi" olarak adlandırır. Marx şunları söyler:

"Ticari işçi doğrudan artı-değer üretmez. Fakat onun emeğinin fiyatı, işgücünün değeri, yani onun üretim maliyeti tarafından belirlenir. Bu işgücünün, işe koşulma, güç kullanma, değerlendirme biçimlerinde kullanılması, diğer ücretli işçilerde olduğu gibi, hiçbir şekilde işgücünün değeriyle sınırlı değildir. Bu yüzden onun ücreti, onun kapitaliste gerçekleştirmesinde yardımcı olduğu kâr kütlesiyle karşılaştırılmaz bir orandadır. Onun kapitaliste maliyetiyle, kapitaliste kazandırdığı değişik büyüklüklerdir. O, kapitaliste doğrudan artı-değer yaratma yoluyla bir şeyler kazandırmaz; fakat bir bölümü ödenmeyen işini yaparken, artı-değerin gerçekleştirilmesinin maliyetini düşürerek kazandırır. Esasta tüketici işçi, ücretli işçilerin biraz daha iyi ücret alan kesimine dahildir; bunların emeği ortalama emekten biraz daha yukarda duran kalifiye emektir. Bununla birlikte kapitalist üretim tarzının gelişmesi içinde bu emeğin

ücreti –ortalama emek karşısında da– düşme eğilimi göstermektedir." (Karl Marx, Marx-Engels Eserler Cilt 25, sayfa 311, Almanca)

Marx, daha sonra bu düşme eğiliminin nedenleri üzerinde durur ve iki temel neden sayar:

1. İşbölümünün, teknik gelişmeye de bağlı olarak iyice gelişmesi ve "yetenek" vb.'nin öneminin giderek azalması
2. Bilimin ve eğitimin gelişmesine bağlı olarak kalifiye emeğin sayısında, oranındaki büyük artış.

Marx'ın burada ticari işçi için yaptığı tespitler, hizmet sektöründe çalışan tüm emekçiler için geçerlidir.

Bugün geline yerde, gerçekten de geçmişte "kafa emekçisi" c'arak, "beyaz yakalı" olarak doğrudan üretimde yeralan işçilerden konumları, bilgileri ve evet aldıkları ücret vb. itibarıyla oldukça değişik yerde olan hizmetlilerin büyük çoğunluğunun gerek eğitim, genel bilgi vb. açısından, gerekse aldıkları ücret açısından doğrudan üretim içindeki işçilerden önemli bir farkı kalmamıştır.

Hizmetlilerin büyük çoğunluğu, işçi sınıfına dahildir. Buna rağmen, hem ülkemizde, hem dünya çapında bu kesimdeki emekçilerin "maaş aldıkları" için işçiden sayılmayan bölümü, kendilerini doğrudan üretimdeki işçilerden ayrı ve üstün görme yönünde eğitilmektedir. Bu eğitim taban da bulmaktadır. Bu bilinçte tutulmak zorundadır.

Küçük bir azınlık ise doğrudan burjuvazinin parçasıdır.

Bu iki kesim arasında yeralan, aldıkları maaş ve yetkiler, imtiyazlar dolayısıyla, işçilerden ayrı konumda olan ve fakat henüz burjuvazinin bir parçası olmayan küçük bir kesim ise, ara tabaka olarak ele alınmalıdır. Hizmetlilerin durumu bu genel çerçevede, her ülkede ayrıca somut olarak ele alınıp, değerlendirilmek zorundadır.

Memurlar

Memur; ülkemizde bugün de geçerli olan 14 Temmuz 1965 tarihli ve 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"nda "*Devlet kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevlere, devamlı vazife görmek üzere atanan, genel veya katma bütçelerden veya bunlara bağlı döner sermayeli kuruluşlardan veya kefalet sandıklarından aylık alan kişi*" olarak tanımlanır. (Bkz. *Meydan Larousse, Sözlük ve Ansiklopedi, Milliyet Yayınları, cilt 15, sayfa 7989 ve Sendikal Kavramlar, İlhan Akalın, Öteki Yayınevi, sayfa 100*)

Buna göre, memurları diğer çalışanlardan ayıran temel özellikler şunlardır:

–Memurlar devlet ve öteki kamu kurumlarında görev yaparlar.

–Genel idare ilkelerine göre kamu hizmetini yerine getirirler

–Bu hizmeti asli ve sürekli olarak yürütürler.

Bugün geçerli yasalara göre memurluk özel bir meslektir. Ve yine yasalara göre memurluk için aşağıdaki önşartlar yerine getiren kişiler, "*bilgi ve becerilerine göre*" belirli bir düzeyde memurluk mesleğine girerler:

–TC vatandaşı olmak,

–18 yaşını bitirmiş olmak,

–En az ortaokulu bitirmiş olmak (Bazı memurluklarda özel öğrenim koşulu aranır. Örneğin Kaymakam olabilmek için Siyasal Bilgiler veya Hukuk Fakültesi mezunu olmak gerekir),

–Kamu haklarından yoksun bulunmamak, altı aydan fazla hapis cezasına mahkum olmamak,

–Erkekler için askerlik hizmetini yapmış bulunmak,

–Görevini yapmasına engel olacak bir hastalık veya sakatlığı bulunmamak.

Memurlar, kamu hizmetini hizmet içinde yetişerek yürütürler. Hizmet süreleri ve becerilerine göre "kıdem" alır, memur hiyerarşisinde yükselirler.

Sözünü ettiğimiz 657 sayılı "Devlet Memurları Kanunu"na göre, memur statüsü "sınıflandırılmış", memurlar on sınıfa ayrılmıştır. Her sınıftaki memur maaşlarının taban ve tavan göster-geleri, öncelikle öğrenim sürelerine göre belirlenir.

Yeni bir hizmetin kurulması veya bir hizmetin genişletilme-siyle oluşturulan memur kadrolarına memur sınavla alınır. Hiz-metin niteliği ve memurlar için aranan koşullar, başvurma süre-si, biçimi, sınav tarihi vb. ilanla kamuoyuna duyurulur. Sınavda başarı gösterenler önce aday memur olurlar. Çeşitli hizmetlerde değişen adaylık süresini başarı ile tamamlayanlar asli memur olarak alınırlar.

Devlet memurluklarında asli memurluğa geçişte hemen tüm ülkelerde bir "yemin" olayı vardır. Burada ülkenin anayasasına ve memurlarla ilgili yasa ve kurallara uyulacağı yönünde yemin edilir. Tüm memurlar için yasalarla, görevlerini yaparken yasa-lara saygılı olma, tarafsız davranma, amirlerin emirlerine uyma ve görev başında bulunma yükümlülükleri konmuştur.

Yasaya göre, devlet memurluğu statüsünde liyakat, kariyer, tarafsızlık ve adaletli ücret ilkeleri bulunmaktadır. Bunlar şu an-lama gelmektedir:

LİYAKAT, memurluğa girişte eğitim, bilgi, yetenek ve be-ceri gibi ölçütlerin temel alınmasıdır. (Yasa koyucunun burada atladığı en önemli ölçütün ülkemizdeki adı **TORPİL**'dir. Amca-lık, dayılık vb. yanında "hamiline yazılı kartlar", siyasi iktidarın adamı olma özelliği vb. kadroların dağıtılmasında ülkemizde en önemli ölçüttür. Kısa süre önce bütün kamuoyunun gözleri önünde yürütülen koalisyon görüşmelerinde bir dizi memurluk kadrosunun paylaşımı üzerine nasıl sıkı pazarlıklar yürütüldüğü hatırlanmalıdır.)

KARİYER, memurlara bilgi, yetenek ve yetiştirme koşullarına uygun yükselme ve ilerleme olanağının sağlanmasıdır. Bu ilkenin öğeleri uzmanlaşma, kıdem ve yetenektir. Bu ilkeye göre, bir göreve memurluk mesleğinde belli sınıf ve dereceleri geçerek yükselmemiş kimseler, dışarıdan atanamaz. (Kuşkusuz, bu da yalnızca kağıt üzerinde böyledir. Ülkemizde memurlukta yükselmekte temel ölçütlerden biri TORPİL'dir.)

TARAFSIZLIK ilkesi, memurların bütün siyasi etkinliklerin dışında kalmasıdır. Buna göre, memurlar siyasi partilere giremez, ayrıca görevlerini yerine getirirken siyasi görüşlerini açıklayamaz ve bunlara göre davranamaz. (Bu ilkenin ülkemizde nasıl uygulandığına en iyi örneklerden biri, geçen dönemin Cumhuriyet Başsavcısı Nusret Demiral'dır. Veya seçimden kısa sıra önce istifa edip şimdi milletvekili zırhına bürünmüş Necdet Menzir, Mehmet Ağar vb. işkenceci polis şefleridir!)

ADALETLİ ÜCRET ilkesi ise, memurlara "sosyal refah devleti"(!!!) anlayışına uygun olarak, görev ve yeteneklerine göre belirlenen "adaletli ve yeterli ücret"in ödenmesidir. (Aslında TC'nin "sosyal refah devleti"nden ne anladığını en iyi gösteren örneklerden biri, kendi memurlarına, özellikle de yeni, küçük memurlara verdiği "adaletli ve yeterli" gördüğü maaşlardır. Bu maaşlarla bir ailenin geçinme şansı yoktur.)

Memurlar için, diğer çalışanlarda geçerli olmayan kimi yasaklamalar ve sınırlamalar vardır:

1. Memurlar, memurluktan başka görev yapamazlar. ("Memurin yasası"nın en fazla delinen hükmü bu olsa gerekir. Çünkü ülkemizde özellikle küçük memurların aldıkları maaşla yaşama şansı olmadığı için işportacılık, şoförlük, pazarcılık vb. ikinci iş yapan memur sayısı az değildir.)

2. Toplu olarak işten ayrılamazlar.

3. Grev yapamazlar. (Çalışanlar açısından, durumlarını düzeltme mücadelesinde en önemli mücadele ve baskı aracı olan

grev hakkı, memurlar için yoktur. Bu yalnızca ülkemizde değil, kapitalist ülkelerin büyük çoğunluğunda böyledir.)

4. Ticaret ya da kazanç getirici işlerde çalışamazlar.

5. Hediye alamazlar ve kendilerine çıkar sağlayamazlar. (Yasanın en işlemeyen hükümlerinden biri de budur. Yasada hediye adı verilen rüşvet, ülkemizde de, birçok ülkede de bürokrasinin çarklarını daha hızlı döndüren bir yağ gibidir. En büyüğünden en küçüğüne memurların ek gelirlerinden biri rüşvettir. Bundan önceki Cumhurbaşkanı Özal, memurlara verilen zamların azlığından yakınıldığında "Benim memurum işini bilir!" derken, tam da bunu ifade ediyordu. Memurlar için gerçekte rüşvet kural, rüşvet almama kuraldışıdır. Özellikle alt kademelerdeki memurların maaşlarının olağanüstü düşüklüğü, bunların elinde varolan yetkilerle karşılaştırıldığında, bu durumda anlaşılmayacak bir şey de yoktur. Memurların ellerindeki yetkiyi kendileri için, aileleri, yakın akrabaları, sülaleleri, dostları vb. için rüşvet dışındaki yollarla da çıkar sağlamada kullanmaları da kuraldır.)

6. Demek kuramaz ve demeklere üye olamazlar. (Bu hüküm pratikte işlemeyen bir hükümdür. Ülkemizde bir dizi memur derneği kurulmuştur ve bu demeklere memurlar üye olmuştur. Örneğin Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın devlet memuru olan onbinlerce üyesi vardı. Bu hüküm pratikte işlemediği için son dönemde, geçen yıl yapılan Anayasa değişiklikleri ve yasal değişikliklerle sulandırılmış, memurlara da görünüşte örgütlenme hakkı tanınmıştır. Hatta kağıt üzerinde sendika kurma hakkı bile tanınmıştır. Fakat öyle bir sendika örgütlenmesi ki, toplu sözleşme ve grev hakkı yok! Yani adı sendika olan, yetkisiz bir dernek örgütlenmesi!)

7. Görevleri gereği öğrendikleri gizli bilgileri açıklayamazlar.

Esasında hak arama için örgütlenmeleri bile yasaklanmış olan memurların, buna karşı onları diğer emekçilerden ayıran

kimi ayrıcalıkları da vardır. En önemli ayrıcalık, emekliliğe kadar "sürekli" iş garantisidir. Çok özel nedenler dışında bir memur neredeyse işten çıkartılamaz. Görevleriyle ilgili kurallara aykırı davranan memurlar için disiplin ve ceza kovuşturulması yapılır. Memurların işledikleri suçların yargılanma yöntemi de özel kurallara bağlanmıştır.

Bunun dışında izin, emeklilik, harcırah, sosyal sigortalardan yararlanma, yakacak yardımı, vb. vb. konularda da memurlar diğer emekçilerle karşılaştırıldığında bir dizi avantajı sahiptir.

Fakat en önemlisi, memurların –kamu görevlileri olarak– ellerinde bulundurdıkları yetkidir. Memurların seviyesi yükseldikçe artan bu yetkiler, memurları diğer emekçiler karşısında özel bir konuma yerleştirir. Memur diğer emekçilerin karşısına birçok halde "yetkili", "iktidar sahibi", devlet ve kamu kurumu adına karar veren kişi olarak çıkar.

Memur, çok genel olarak konulduğunda, hizmet sektörünün bir kesiminde, kamu hizmetlerinde işgücünü satan ve bunun karşılığı ücret alan emekçidir. Ancak yaptığı hizmetler, kamu hizmeti olduğu, birçok halde devlet tarafından sunulan hizmet olduğu için ve çeşitli imtiyazlarıyla diğer emekçiler karşısında özel bir konuma sahiptir.

Memurlar, ülkemizde sınıf mevzilenmesinde, aynı diğer hizmetliler gibi, aldıkları ücretin yüksekliğine, ellerindeki yetkinin büyüklüğüne, devlete ve patronlara olan objektif yakınlıklarına, uzaklıklarına göre ele alınmalıdırlar. Bunların büyük çoğunluğunu oluşturan küçük memurlar, işçi sınıfının üst katmanlarına sayılmalı, ancak bu yapılırken, bunların yetki bağlamındaki özel objektif konumlarının, onların bilincini de belirlediği unutulmamalıdır. Küçük memurlar devrim için kazanılabilir, kazanılmalıdır. Ancak bu memurlar arasında çalışma, işçi sınıfı içindeki çalışmada en arka sırada gelir. Memurların orta katmanları, ara sınıf ve katmanlara, üst katmanları ise burjuvaziye sayılmalıdır.

Marx ve Engels, modern devletin bir "**memurlar devleti**" olduğu tespitini yaparlar. Memurdan sözettiklerinde, o dönemde kastettikleri doğrudan doğruya ve yalnızca devlet memurlarıdır. Devletin görevlerinin giderek artmasına bağılı olarak, o görevlerin, kalıtım yoluyla soylular içinde el değıştirmesi yerine, o işler için özel olarak yetiştirilmiş özel bir ücretli katmanına "devlet hizmetlileri"ne verilmesi zorunlu hale geldi.

Kapitalizm, feodalizm karşısında geliştiğı ve devlet burjuva nitelik kazandığı ölçüde bu gelişme çok daha belirginleşti. Ortaya, siyasi iktidardan relatif bağımsız olarak devletin sürekliliğini sağlayan, hiyerarşik-bürokratik bir yapı çıktı. Memurların devletin sürekliliğini sağlayan bu fonksiyonu, onların sınıf niteliğini belirleme konusunda bir dizi tartışmalara yolaçtı ve açıyor.

Lenin, Rusya'daki Sosyalist devrimde, memurların özellikle üst kesiminin oynadığı karşı-devrimci role dikkat çekerken, yeni devletin inşasında bu memurların bir bölümünün –tabii ki siyasi komiserlerin denetiminde– Sosyalist inşaya çekilmelerinin zorunluluğuna da dikkat çekti. Örneğin, Kızıl Ordu'nun inşasında, Çarlık Ordusu'nun bir dizi subayının uzmanlığından yararlanıldı.

Bizim bu noktada uluslararası proletaryanın deneyimlerinden öğrenme yanında, ülkemizdeki somutun özelliklerini de detaylı olarak inceleme, çözümleme görevimiz vardır. Bu yapılırken, bugün "memurluk" mesleğinin ülkemizde çalışan nüfusun önemli bir bölümünün mesleğı olduğu, memurların gerek Marx, Engels, gerekse Lenin'in dönemine göre sayıca çok daha fazla olduğu gözönünde bulundurulmak zorundadır.

Marx ve Engels'in yaşadığı dönemde İtalya'daki ücretlilerin ancak %1.8'i, İngiltere'de %2.4'ü, Fransa'da %2.5'u, Prusya/Almanya'da ise %3'ü kamu hizmetlerinde çalışıyordu. Bunların da %80'i asker ve polisti! Bugün gelişmiş ülkelerde bu rakamlar ücretlilerin %30-40'ı arasında değişmektedir. (*Bkz. Marksizmin*

Eleştirel, Tarihsel Sözlüğü, cilt 2, 1995, Argument Yayınları, sayfa 91)

Ülkemizde ise, 1990 rakamlarına göre iktisaden faal nüfusun %14'ü kamu kesiminde çalışmaktadır. (Bunun içinde askerler yoktur!) Bunların ise %60'ı memur statüsünde istihdam edilmektedir. (Bkz. *Türkiyede Memur Sendikacılığı, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları 10, Ankara 1991, sayfa 3*)

Bu, iktisaden faal nüfusun çok önemli bir bölümüdür. Ücretliler içinde ise oran gelişmiş ülkeler seviyesinin de üstündedir. Bu rakamlar, memurlar konusunda geliştirilecek siyasetin, devrimin zaferi açısından önemini göstermeye yeter.

Burjuvazi

Marksizmin kurucuları, burjuvaziyi "*Toplumsal üretim araçlarının sahibi olan ve ücretli emeği kullanan modern kapitalistler sınıfı*" (Engels, *Komünist Manifesto'nun 1888 İngilizce baskısına önsözde*) olarak tanımlıyorlar.

Burjuvazi'nin bu klasik tanımında bilince çıkarmak istediğimiz noktalar şunlardır:

* Önce, Marx ve Engels burjuvaziyi MODERN KAPİTALİSTLER sınıfı olarak tanımladıklarında, modernlikten anladıkları, kapitalist üretim tarzının hakimiyetidir. Kapitalist üretim tarzının sermaye açısından getirdiği en önemli yenilik SANAYİ SERMAYESİ'nin hakimiyetidir.

Bu yüzden Marx bir bağlamda kapitalizmin gelişmesi sürecini "*ticaret sermayesinin egemenliğinin yerini sanayi sermayesinin egemenliğinin alması süreci*" olarak da tanımlar. O halde burjuvaziden, Marx ve Engels, öncelikle sanayi sermayesine sahip olan sınıfı anlarlar. Modernliğin bir anlamı budur.

Öncelikle sanayi sermayesine sahip olanların burjuvazi olarak adlandırılmasının temellerinden biri de, sermayenin sanayide üretici olmayan diğer kesimlerinin de kaynağı üretimdir; bir başka deyimle ücretli emeğin sömürülmesidir.

Sanayi sermayesi sahibi, ücretli emeğin ilk ve doğrudan sömürücüsü olarak çıkar işçi sınıfının karşısına. Sermayenin bu biçiminin sahipleri, sermayenin diğer biçimlerinin sahipleri adına da işçileri sömürerek, diğer kesimlere pay aktarırlar. Ticari sermaye ve banka sermayesi (mali sermaye), sanayi sermayesinin doğrudan sömürdüğü işgücünün yarattığı artı değerden aldıkları payla yaşarlar.

Bu yüzden Marx ve Engels, "*modern kapitalistler sınıfı*"ndan söz ettiklerinde, öncelikle sanayi sermayesine sahip olan kesimi anlarlar. Fakat yalnızca öncelikle! Modern kapita-

listler sınıfı, yalnızca sanayi sermayesi sahiplerinden oluşmaz. İşçi sınıfının sömürülmesinden, sermayenin diğer biçimlerine sahip oldukları için pay alan tüccarlar ve mali sermayedarlar da (bankacılar) burjuvazinin parçalarıdır.

"Modern kapitalistler sınıfı" tanımlamasındaki modernlik, bunun ötesinde kapitalizmin esas ve özel ürünü olma anlamında da anlaşılmalıdır.

Burjuvazi kavramı, soruna böyle yaklaşıldığında öncelikle kapitalizmin sermaye alanındaki esas ürünü olan ve giderek BÜ-YÜYEN sanayi sermayedarları için kullanılır. Bu, aynı zamanda kapitalizmin yok etmeye yöneldiği ara sınıfların, bu arada küçük burjuvazinin, bu kavram içinde ele alınmadığını gösterir.

Komünizmin İlkeleri adlı yazısında Engels, burjuvaziye, tam da bunu anlatır biçimde, *"tüm gelişmiş ülkelerde, tüm tüketim araçlarını ve bunların üretimi için gerekli olan hammadde ve araçların (makinelerin ve fabrikaların) hemen tamamını mülkiyeti altında bulunduran BÜYÜK KAPİTALİSTLER SINIFI"* olarak tanımlar.

* Klasik burjuvazi tanımında, bu tanım içinde ele alınan sınıfın birbiriyle bağ içinde olan iki temel özelliği vardır:

a) Bu sınıf, toplumsal üretim araçlarının sahibidir.

b) Böyle olduğu için de, ücretli emeği kullanma imkanına sahiptir ve kullanır.

Bu iki temel özellik konusunda şunları söylemek gereklidir:

Önce, burjuvaziye burjuvazi yapan, kendi özel kullanımı için gerekli olan kimi tüketim araçları üzerinde özel mülkiyet değildir. Hayır, burjuvaziye burjuvazi yapan temel özelliklerden biri, toplumsal üretim araçlarının sahipliği, toplumsal üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir.

Feodalizmin içinden çıkıp gelen kapitalizm, hakim hale geldiği ilk dönemlerde, modern kapitalist üretim araçları üzerinde kelimenin tam ve gerçek anlamında da özel mülkiyete sahiptir.

Tek tek özel kişiler –en geniş alındığında aileler– makinelerin, fabrikaların, tüm toplumsal üretim araçlarının mülkiyetine hukuken de sahiptiler. Kapitalizmin gelişmesine paralel olarak, değişik sermaye sahiplerinin birbiriyle rekabeti, daha hızlı büyüyen sermayenin, gelişmesi yavaş olan sermayeyi pazardan sürmesi, onu yutarak daha da büyümesi; rekabetin, giderek sayısı azalan ve fakat yoğunluğu artan büyük sermayelerin arasında bir rekabete dönüşmesi sonuçlarını verdi.

Büyük sermayeler arasındaki rekabet, değişik büyük sermayelerin, diğerlerine karşı ayakta durabilmek için işbirliğinin çeşitli biçimlerini, sonuçta tekelleri gündeme getirdi. Mülkiyet, hukuki olarak tek tek kişilerin, ailelerin özel mülkiyeti olmaktan çıkarak, hisse senedi sahiplerinin grupsal mülkiyetine dönüştü.

Yine, kapitalizmin yeni hakim olduğu dönemde var olan sanayi sermayesi ve banka sermayesi arasındaki ayrılık da, tekelleşme süreci, kapitalizmin emperyalizme gelişme süreci içinde giderek ortadan kalktı. Banka sermayesi ile sanayi sermayesi içiçe girerek FİNANS KAPİTALİ (Mali Sermayeyi) oluşturdu.

Devletler de finans kapitalin (mali sermaye) araçları olarak, büyük çapta sermaye gerektiren ve yeniden üretim için mutlaka gerekli olan ve fakat fazla kâr getirmeyen alanlarda, doğrudan üretime de müdahale etmeye başladı.

Eskiden burjuvazinin en önemli özelliklerinden biri olan, toplumsal üretim araçları üzerindeki doğrudan özel mülkiyet, emperyalizm çağında, yerini esasta üretim araçları üzerindeki tekелci grup mülkiyetinin önemli üyeleri olarak, yaratılan artı değerden pay alma konumuna bıraktı. Burjuvazinin önemli bir bölümünün üretimle hiçbir ilişkisi kalmadı. Bunlar "*kupon keserek*", yani tekелci grup mülkiyetinin esas üyeleri olarak kâr paylarını alarak, yaşar duruma geldiler. Toplumun esas hakimleri, artık hiç çalışmadan yaşıyordu. Bu, kapitalizmin geldiği noktadaki asalaklığının en açık örneği idi.

Bunun yanında, burjuvazi adına üretimi örgütleme konusunda uzmanlaşmış, üretim süreci içinde örgütleyici olarak yer alan, işçilerin karşısına esas patronlarmış gibi çıkan ve yaptıkları iş karşılığı büyük ücretler alan bir yönetici/menejerler grubu çıktı ortaya. Bugün, bunlar da burjuva sınıfının parçalarıdır. Evet hukuken, toplumsal üretim araçları, (çoğunlukla) artık şu veya bu kapitalistin özel mülkü değildir ve fakat bunlar toplumsal üretim araçları üzerinde, kapitalist grup mülkiyetinin üyeleri olarak yaptırım gücüne sahiptir. Onlar, toplumsal üretim araçlarının nasıl kullanılacağını belirler ve toplumsal üretimde yaratılan artı değer nasıl kullanılacağına karar verirler.

Ve zaten üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin de en derin anlamı budur: Toplumsal üretim ile yaratılan artı değer üzerindeki hakimiyet. Sermayeyi sermaye yapan, onu sürekli büyüten budur!

Eğer toplumsal üretim sonucu elde edilen artı değer, toplumun tümünün maddi-manevi gelişmesi için değil de, toplumun bir bölümünün daha zenginleşmesi için kullanılıyorsa; bu kullanımı hakkına *de facto* sahip olanlar, burjuvaziyi oluştururlar.

Toplumsal üretim araçları üzerindeki mülkiyet, hukuken, ister kişisel özel mülkiyet olsun, ister tekelci grup mülkiyeti olsun, ister kapitalist devlet mülkiyeti olsun, sorunun özü değişmez.

Bugün geline yerdé, burjuvazinin en temel özelliği, bu yüzden toplumsal üretim araçları üzerindeki (kişisel) özel mülkiyette değil, klasik tanımın ikinci bölümünde, yani ücretli emeğin kullanılmasında aranmalıdır. Bu kullanma, bilinmelidir ki, her zaman sömürme, artı değer kişisel veya zümresel zenginleşme için kullanılması biçiminde bir kullanma olmuştur ve kapitalist ilişkiler içinde başka türlü de olamaz.

Hal böyle olduğu için de, burjuvazi, –tarihte feodalizme karşı mücadelede devrimci bir rol oynamış olmasına rağmen– işçi

sınıfının can dşşmanıdır. Sömürü sisteminin yıkılması, burjuvazinin sınıf olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir.

Eğer ücretli emek sömürüsü, burjuvazinin en temel özelliğı ise, kavram çok geniş tutulduğunda sömürünün yoğunluğuna ve büyüklüğüne bakılmadan, tüm emek sömürücüleri burjuvazi kavramı içinde ele alınabilir. Fakat böyle yapıldığında, diyelim ki, onbinlerce işçiyi sömüren bir tekelle, iki işçi çalıştıran ve kendisi de işçilerle birlikte çalışan bir atelye sahibi arasındaki fark, ya da çalışarak kazandığı ile aldığı bir evi kiraya veren bir işçi arasındaki tüm farklar silinir. Bu, siyasi yanlışlara yol açar.

Yukarda da gösterdiğimiz gibi, Marx ve Engels, burjuvazi kavramı içinde, gerçekten ekonomide (ve onun sonucu olarak siyasette de) egemen olan büyük sermaye sahiplerini ele alıyorlar. Bizim de böyle yapmamız gereklidir. Küçük sermaye sahiplerini veya kendileri de ücretli emekçi oldukları halde, küçük çapta üretim aracı, arsa vb. sahipliğı sonucu, ücretli emek sömürüsüne de küçük çapta katılanları, burjuvazi ile proletarya arasındaki ara sınıflar /tabakalar içinde ele almalıyız.

Aile

"Ailenin kaldırılması! En radikal kişiler bile komünistlerin bu menfur amacı karşısında parlayıveriyorlar.

Bugünün ailesi, burjuva aile hangi temele dayanıyor? Sermayeye, özel mülk edinmeye. Bu aile tam gelişmiş biçimiyle yalnızca burjuvazi için vardır. Fakat bu aile bütünleyicisini proleterlere dayatılan ailesizlikte ve açık fuhuşta bulmaktadır. Kendisini tamamlayan şey yok olunca, burjuva ailesi de doğal olarak yok olacaktır, ve sermayenin yok olmasıyla her ikisi de yok olacaktır.

Bizi çocukların ana-babaları tarafından sömürülmesine son vermeyi istemekle mi suçluyorsunuz? Bu suç kabulleniyoruz.

Ama ev eğitiminin yerine toplumsal eğitimi koymakla, ilişkilerin en kutsalını yok ettiğimizi söylüyorsunuz. Ya sizin eğitiminiz! Onu da toplum belirlemiyor mu? O da, içersinde eğitim yaptırdığınız toplumsal koşullarla, toplumun dolaysız veya dolaylı müdahalesiyle, okullar vs. aracılığıyla belirlenmiyor mu? Eğitime toplumun müdahalesini komünistler icat etmedi. Yaptıkları şey, bu müdahalenin karakterini değiştirmek ve eğitimi egemen sınıfın etkisinden kurtarmaktan ibarettir.

Aile ve eğitim konusundaki, ana-baba ile çocuk arasındaki kutsal ilişki konusundaki burjuva nutukları, proleterler arasındaki tüm aile bağları modern sanayinin etkisiyle parçalandıkça ve bunların çocukları basit ticaret nesneleri ve iş araçları haline geldikçe daha da iğrençleşiyor.

Ama siz komünistler kadınların ortaklaşalığını getirmek istiyorsunuz diye bağınıyor bize tüm burjuvazi koro halinde.

Burjuva, karısını salt bir üretim aracı olarak görüyor. Üretim araçlarının ortaklaşa kullanılacağını duyuyor ve doğal olarak ortaklaşa olma yazgısından kadınların da aynı şekilde paylarına düşeni alacaklarından başka bir sonuca varamıyor.

Hedeflenen gerçek noktanın, kadınların basit üretim aracı olma durumuna son vermek olduğunu aklına bile getiremiyor." (Marx-Engels, Komünist Manifesto, Dönüşüm Yayınları, Nisan 1994, İstanbul, sayfa 126-127)

Daha komünistlerin ilk programlarında Marx ve Engels 1848'de aile sorununu yukardaki gibi tartışıyor, burjuvazinin "Ama aileyi kaldıracak komünistler" suçlamasına böyle cevap veriyordu.

Burjuvazi için aile, dokunulmazlığı olan, adeta kutsal olan bir kurumdur. Burjuvazi aileyi başı ve sonu olmayan, her zaman var olmuş olan ve var olacak olan bir kurum olarak gösterir. Sonsuz gördüğü kuşkusuz bugünün egemen ailesi, burjuva ailedir. Dar anlamı ile "ana-baba ve çocuklar"dan, geniş anlamıyla, "ana-baba-çocuklar ve akrabalar"dan oluşan burjuva ailesi, "toplumun çekirdeği", "temeli", "en küçük ekonomik birimi" vb . olarak adlandırılır.

Burjuvazi kendi toplumunun egemen aile biçimini sonsuz görüp gösterdiği yerde sahtekarlık yapmaktadır. Burjuva tipi aile öncesinde insan toplumunun değişik gelişme aşamalarında, o aşamalara uygun düşen değişik aile biçimleri vardı.

Engels "Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyet'in Kökeni" adlı eserinde, Morgan'a dayanarak kapitalizm öncesi tarihi "vahşilik dönemi, barbarlık dönemi, uygarlık dönemi" biçiminde üç döneme ayırır. Bu her üç dönemde, dönemin üretim ilişkilerine uygun düşen aile biçimi egemendir. Birinci dönemde, centil ailesi vardır. Sözkonusu olan tüm kadınların, tüm erkeklerle ortak "evliliği"dir. Yalnızca doğrudan kardeşlerin "evliliği" tabudur. Bu aile anaerkindir. Ekonomi, centil içi ev ekonomisidir.

Toplu grup "evliliği"nden üretimin ve toplumun gelişmesine bağlı olarak, çok uzun süreç içinde "eş evliliğine" dayalı aile biçimlerine geçilir. Toplum, üretim araçlarında özel mülkiyetin gelişmesine bağlı olarak erkek egemenliğine doğru gelişir. "Eş

evliliğine" dayalı evlilik tipi de başlangıçta anaerkil iken (yani çocuk üzerinde ana esas hak sahibi iken soy-akrabalık ana üzerinden tanımlanırken), giderek babaerkilliğe doğru evrimlenir.

Eş evliliğine dayalı babaerkil ailenin evriminin en uçnoktası kapitalizmle varılan "tek eşli" ana-baba-çocuklardan oluşan çekirdek ailedir. Bu tip aile, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetle birlikte gelişen erkek egemenliğine uygun düşer. Zenginliğin "babadan çocuğa geçmesi yoluyla", "aile içinde" kalması ve çoğaltılması ekonomik dürtüsü bu aile biçiminin temel ekonomik nedenidir. Miras bırakılacak çocuğun gerçekten miras bırakan babanın çocuğu olmasını sağlamanın tek yolu, "evli kadın"ın kesin tek eşli evliliği, sadakatıdır. Burjuvazi için evli kadın, "aile"nin devamını sağlayan bir üretim aracıdır.

Burjuvazi üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ve sömürüye dayalı nedenlerin üzerini bir dizi güzel laflarla örter. Kendi ailesine gizemli, kutsal bir hava verir. Onun etrafına ideolojik koruma duvarları örter. Bunun için bütün bir yazar-çizer-düşünür-propagandist takımı seferber edilir.

Burjuva ailesi, kendinden önceki bütün aile biçimleri gibi tarihe karışacaktır. Peki onun yerini ne alacaktır? Bu soru bugün Marksizm açısından ancak çok genel biçimde cevaplandırılan bir sorudur. Bu sorunun cevabını verebilmek için önce burjuva ailesinin gerçek fonksiyonun ne olduğu belirlenmek, neyin reddedildiği ve mutlaka yok edileceği bilinmek zorundadır.

Burjuva ailesi, gerçekten de burjuva toplumunun temeli, onun en küçük ekonomik birimidir. (Bu arada burjuva ailesi dendiğinde, akla yalnızca burjuva sınıfın aile ilişkileri gelmemelidir. Marx ve Engels'in "proleterlerin çoğunluğu için ailesizlik" diye adlandırdığı ilişki biçimi de son çözümlemede "tek eşli burjuva ailesi"dir.)

Bu aile toplum için yeniden üretimde iki temel fonksiyonu üzerlenir:

1. Çocuk üretimi, çocuk bakımı ve eğitimi,
2. Ev işi.

Burjuvazi açısından aile içinde üretilmiş, biriktirilmiş zenginliğin sürdürülmesi ve artırılması için ailenin kendi kendini yeniden üretmesi gereklidir. Mirasın devredilmesi gereken öz çocuklara ihtiyaç vardır. Burjuva ailesinde kadının ilk temel fonksiyonu çocuk doğurma yoluyla "aileyi yeniden üretmek"tir. Kuşkusuz iş çocuk doğurmakla bitmez, bu çocuğun bakımı, eğitimi, yetiştirilip aileyi sürdürecekle hale gelmesi de, ailenin, aile içinde de öncelikle kadının işidir. Burjuva ailesinde çocuk bakımı-eğitimi öncelikle ailenin işidir. Devletin eğitim kurumları, özel eğitim kurumları vb. yardımcı unsurlardır.

Burjuva toplumundaki proleter ailelerde de "ailenin yeniden üretimi" ailenin temel fonksiyonlarından birincisidir. Burjuvaziye yeni, genç proleterler gereklidir. Proleter ailesi bunların ürettiği yerdir. Burjuva devlet ihtiyacına göre düzenleyeceği teşvik ve zorlamalarla, üremeyi özendirebilir, veya zorlaştırabilir. Burjuva toplumda proleter ailelerde de, ailenin yeniden üretimi, öncelikle kadının işidir.

Burjuva ailenin ikinci temel fonksiyonu, üretim için gerekli bir dizi işi yerine getirmektir. Gerek burjuvanın, gerekse proleterin ve tüm emekçilerin üretime katılabilmesi için yemeleri, içmeleri, giyinmeleri, ısınmaları, kültür ve zenginlik düzeyine bağlı olarak belli toplumsal-kültürel ilişkiler geliştirmeleri vb. gereklidir. Bütün bunların esasta gerçekleştirildiği kurumdur aile. Ev işi diye adlandırılan iş, üretim için mutlaka gerekli iştir. Ve fakat burjuvazi tarafından işten sayılmaz. Ev işinin doğrudan değer yaratan bir iş olmaması, burjuvazinin ev işini işten saymamasını kolaylaştırır. Fakat ev işi, doğrudan değer yaratmasa da, o olmadığı zaman değer yaratılması da mümkün olmayan bir hizmettir. Bu hizmeti boğaz tokluğuna yerine getiren kadının konumu "ev köleliği" konumudur. Burjuva ailesi parçalanma-

dıkça, kadının ev köleliği konumu ortadan kaldırılmadıkça, kadının gerçek kurtuluşu da sözkonusu olamaz.

Komünizmin aile bağlamındaki hedefi, çocuk bakımı ve eğitiminin ve ev işinin bütünüyle toplumsallaştırılmasıdır. Bunun gerçekleştirildiği yerde, burjuva ailesinin iki temel fonksiyonu, yaratılan toplumsal kurumlar tarafından üzerlenildiği ve uzmanları tarafından yapıldığı zaman, burjuva ailesi de ortadan kalkacaktır.

Burjuva ailesinden geriye yalnızca o ailenin içinde var olan kadın erkek ilişkisi kalacaktır. Kadın erkek arasındaki cinselliğe dayanan ilişki ise burjuva ailesinden önce de vardı, sonra da olacaktır. Bunun nasıl yaşanacağı konusunda ise bugünden söylenebilecek tek şey, bunun biçimini yarının özgür insanların kendilerinin belirleyeceğidir.

Engels, geleceğin özgür insanlar topluluğunda kadın erkek arasındaki cinselliğe dayalı ilişkilerin nasıl olacağı sorusuna şu cevabı veriyor:

"Yani süpürülmesi yakın görünen kapitalist üretimden sonra, cinsel ilişkiler düzeni üzerine bugünden düşünebileceğimiz şey ağırlıklı olarak olumsuz türdendir, kendini çoğunlukla ertadan kalkacak olan şeylerle sınırlar. Ama hangi yeni şeyler katılacak?

Bu yeni bir kuşak yetişince belli olacak: Yaşamlarında bir kadını asla parayla ya da başka bir toplumsal güç vasıtasıyla satın almamış yeni bir erkekler kuşağı; ve kendini gerçek aşktan başka hiçbir nedenle bir erkeğe vermeyecek, ya da bunun iktisadi sonuçlarından korkarak kendini sevdiği kimseye vermekten vazgeçmeyecek yeni bir kadınlar kuşağı. İşte bu insanlar dünyaya geldiği zaman, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere hiç kulak asmayacaklar, kendi pratiklerini ve herkesin pratiğini ona göre yargılayacakları kamuoyunu kendileri yaratacaklardır –nokta." (Engels, "Ailenin, Devletin, Özel Mülkiyetin Kökeni"nden aktaran Gül Özgür, Rusya'da

1917 Sosyalist Ekim Devrimi ve Kadınların Kurtuluşu, Dönüşüm Yayınları, Cilt I, sayfa 287)

Çocuk bakımı ve eğitiminin ve ev işinin bütünüyle toplumsallaştırılması kuşkusuz bir anda gerçekleştirilebilecek, kolay bir iş değildir. Bunun için önce objektif şartlar gereklidir. Bunun en baştaki objektif şartı muazzam bir toplumsal zenginliktir. Toplumun tüm çocuklarını doğduğu andan itibaren uzman bakıcılar ve daha sonra uzman eğitmen, öğretmenler tarafından bakımı, eğitimi sağlayacak düzeyde bir zenginlik. Bütün toplumu kurula-
cak kamu mutfaklarında en usta eller tarafından pişirilecek, en çeşitli yemekleri, en güzel atmosfer içinde sunarak doyuracak bir zenginlik. Çamaşır, ev temizliği vb. işleri, yine uzmanlar tarafından bütün toplum için gerçekleştirebilecek düzeyde bir zenginlik.

İkincisi de subjektif şarttır. Bugünün burjuva aile ideolojisiyle yetişmiş insanların, "kendi çocuğu"nu , "kendi ailesi"ni , "kendi evinde kendi elceğiyle pişirdiği yemeği" her şeyden üstün tutan insanlar için , "kendi çocuğu"nun, başkalarının çocuklarıyla hiçbir farkı kalmaması, kendi evinde özel olarak yemek pişirme ihtiyacı duymayacağı günlerin gelebileceği vb. düşünülemez bir şeydir. Bu yüzden, çocuk bakımı ve eğitiminin ve ev işinin bütünüyle toplumsallaştırılmasının önşartlarından biri de yeni insandır. Kuşkusuz bu yeni insan, esas olarak onu yaratacak objektif şartların ürünü olacaktır. Ve fakat, objektif şartların yaratılmasıyla otomatikman yeni insan çıkmayacaktır ortaya. İdeolojik alanda çok daha uzun, zorlu bir mücadele gerekli olacaktır.

Peki ama eğer çocuk bakımı, eğitimi ve ev işinin bütünüyle toplumsallaştırılması çok uzun bir süreci ve mücadeleyi gerektiriyorsa, bizi bu temel hedefe yaklaştıracak kimi talepler var mı? Çocuk bakımı, eğitimi ve ev işinin tümüyle toplumsallaştırılması görevi bir bağlamda, kadının ev köleliği durumuna son veril-

mesi göreviyle özdeştir. O halde, kadının ev köleliği durumuna son verme yönünde atılacak adımlar, temel hedeften sapırmadığı ve ona hizmet ettiği sürece ve ölçüde savunulmak, uğruna mücadele edilmek zorundadır.

Bu bağlamda biz, çocuk bakımının, eğitiminin ve ev işinin bütünüyle toplumsallaştırılmadığı sürece ve ölçüde, bu işlerin kadın ve erkekler arasında paylaştırılmasını ve ev işinin ücretlendirilmesini, bu ücretin patronlar ve devlet tarafından ödenmesini savunuyoruz.

